

FICSOR BENEDEK

Az elmúlt tíz évek folyamatos utazással telt, az On The Spottal bejárták a világot Kambodzsától Bolíviáig, Kanadától Dél-Afrikáig. Hogyan éltek meg ezek után a bezárkózást?

Cseke Eszter: Csak a saját nevemben beszélhetek, Andrisnak erről biztos más a véleménye.

S. Takács András: Mint általában mindenről.

Cs. E.: Nagyon szeretem, amit csinálunk, de hosszú éveken át dolgoztunk megállás nélkül, görgettem magam előtt a fáradtságot, és ez már a munkára is hatással volt. A járvány miatti leállás megadta azt, amire a legnagyobb szükségem volt, feltöltődtem, és újra éhes vagyok szakmailag. Alig várom, hogy forgathassunk végre.

S. T. A.: Március közepén érkeztünk haza egy afrikai útról. Amikor felszálltunk a repülőre, még nem tudtuk, hogy a miniszterelnök milyen korlátozásokat jelent majd be, végül csak annyiban érintett bennünket, hogy a fiunknak nem kellett óvodába mennie. A karantén első néhány hete idilli volt, aztán jöttek a hullámvölgyek, de ezekben is találtunk pozitívumot. Elolvastam végre az évek alatt felhalmozott könyveket, és életmódbeli változásokat is hozott a karantén, elkezdtem meditálni. A bezártságból belső utazás lett, amire nagyobb szükségünk volt, mint gondoltuk. Tíz év folyamatos munka után elcsendesedhettünk. Nehéz ugyanakkor a megpihenésről beszélni úgy, hogy közben tudjuk, rengetegen belehalnak a fertőzésbe, és milliárdnyi ember került kilátástalan egzisztenciális helyzetbe.

– Háborús övezetekben, konfliktuszónákban forgattak korábban, a járvány miatt van önökben félelem az utazással kapcsolatban, veszélyesebb lett a világ?

S. T. A.: Tavasszal nagyon megijedtünk, rám már-már paranoiás félelem tört, a vásárláskor visszajáró pénzt is a fregolin száritottam napokig. Aztán nyáron elutaztunk Ázsiába forgatni, s bár elsőre félelmetesnek tűnt a vegyvédelmi ruhába bújtatott légi személyzet, és a korábban nyüzsgő, de akkor tökéletesen kihalt reptér, végül kiderült, hogy az idei évünk legbiztonságosabb három hetét töltöttük el. Napok teltek el úgy, hogy egyáltalán nem gondoltunk a koronavírusra, amit 2020-ban eléggé meg kell becsülni.

– Filmjeik egy nyitott világot mutatnak be a nézőknek. Ez a nyitottság azonban mintha teljesen eltűnt volna a krízis hatására. Ha egyszer lecseng a járvány, újra kinyílhat a világ?

Cs. E.: Ijesztő volt látni tavasszal, hogy a járvány hogyan erősítette fel az idegengyűlöletet. Néhány hét alatt olyan helyeken is fellángolt a harag, ahol milliónyi turista fordul meg a világ minden tájáról, és az emberek a turizmusból élnek. A járvány okozta szorongásnak veszélyes következményei lehetnek, mert sok szorongó ember együtt nem feltétlenül a jó irányba indul el, de bízom benne, hogy előbb-utóbb visszatérünk valamilyen nyitottsághoz. Januárban Costa Ricába utazunk forgatni, kíváncsi vagyok, hogy azon az alapvetően életigenlő közösségen, amelyet felkeresünk, mennyit változtott a járvány.

S. T. A.: A bezárkózás már a járvány kitörése előtt megkezdődött. Donald Trump elnökségével az Egyesült Államok fokozatosan bezárt, a Kínával folytatott kereskedelmi háború pedig egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a világ komoly átalakulás előtt áll. Borzasztóan túlpörgettük a globalizációt, emiatt is benne volt a levegőben, hogy előbb-utóbb eljön a hullámhegy, ahonnan lefelé vezet az út. A járvány miatt persze meredekebben zuhanunk, mint azt sokan jósolták korábban.

– Tanulhatunk a zuhanásból?

Cs. E.: Nincs más lehetőségünk, különben elfogy a levegőnk. Mielőtt mindent felélnénk, vissza kell adnunk a természet életterét. Ha nem tanulunk a jelenlegi krízisből, akkor egymást követik majd a járványok – bár azok valószínűleg akkor is jönnek, ha bölcsebben kerülünk ki ebből. A helyzet szomorú ironiája, hogy nagyon sokan éppen a zöld elveiket kényszerültek először feladni a járvány miatt. Az év elején vásárláskor igyekeztünk kerülni a műanyagot, most meg annak kellett örülni, ha higiénikusan műanyagba volt csomagolva az élelmiszer. Tudjuk persze, hogy iszonyatosan nagy a baj, de a mindennapi életben több energia megy el arra, hogy a fertőzést elkerüljük, mint hogy aktívan óvjuk a környezetet. Nem beszélve a több milliárd gumikesztyűről és maszkról, amivel védekezni próbálunk a vírus ellen. Pedig most lenne igazán fontos odafigyelnünk a környezetre, hiszen úgy tűnik, hogy ez a koronavírus sem találkozott volna az emberrel, ha az erdőket és a benne élő állatvilágot békén hagyjuk volna, és nem szorítottuk volna sarokba a természetet.

S. T. A.: Vannak azonban pozitív fejlemények is, hiszen mindeközben sosem látott mennyiségű házi kenyér készült, és veteményes kert lett a teraszokon. És aki a saját paradicsomát eszi, az biztos elgondolkodik rajta, hogy érdemes-e Dél-Amerikából vásárolni a helyi termékek helyett.

Cs. E.: Nem véletlen, hogy David Attenborough, aki korábban szándékosan csak a természet szépségére koncentrált, új filmjében az emberi pusztítás hatásairól beszél. Arra a következtetésre jut, hogy nincs más lehetőségünk, fát kell ültetni. A fiunk, amióta ezt látta, mániákusan gyűjti a magokat, amelyek szarítva várják, hogy tavasszal elültethessük őket.

– Őrt álltak a Színház- és Filmművészeti Egyetemenél. Egykori hallgatóként hogyan látják az átalakítás körüli harcot?

S. T. A.: Négy évig jártunk az egyetemre, ott ismerkedtünk meg, ott készítettük el az On The Spot próbaepizódját, így amikor a televíziós osztályból hívtak, egyértelmű volt, hogy szolidaritást vállalunk a hallgatókkal.

Cs. E.: Nagyon sokat kaptunk az egyetemről. Láttuk a pozitívumait és a problémáit, szidtuk és imádtuk, ahogy az összes odajáró diák.

S. T. A.: Az egyetem közössége einstandként éli meg az átalakítást. A hatalom pedig igyekezett úgy beállítani, hogy a diákokat felhasználja valamilyen politikai erő. Ez egykori hallgatóként nekem is rosszul esett, mert a hatalom ezzel elismeri, hogy nem tekinti önálló, független felnőtt embernek a diákokat. Mindezzel együtt nyilvánvaló, hogy az SZFE megérett a változásra. Ez nem Vidnyánszky Attila találmánya, Bodó Viktor vagy Schilling Árpád már tíz-tizenöt éve kristálytisztán megfogalmazták ennek szükségességét.

Cs. E.: Nem is az átalakítással van baja a hallgatóknak. Nem azért foglalták el az egyetemet, hogy minden maradjon a régi-ben. Alapvető igényük a megújulás, de ez a pófátlan módszer elfogadhatatlan számukra.

S. T. A.: Nagyon azonban nem akartunk beleavatkozni a dologba, hiszen mi tévéként végeztünk, és ez a küzdelem elsősorban a színházi és a filmes világról szól. Ezt a kettőt akarják elfoglalni.

Cs. E.: Mert a tévén már nincs mit elfoglalni.

– A közmédiák egyik szerkesztője egy kiszivárgott hangfelvétel szerint egyértelműen kijelentette a kollégáinak, hogy a kormányt kell támogatniuk. Ezek után gondolom még kevésbé fáj, hogy az MTVA 2018 tavaszán elkészített az On The Spottól?

Nincs olyan ember, akinek ne kellene megküzdenie a múlttal

Cseke Eszter és S. Takács András új műsorukról, a járvány okozta bezárkózásról, a közmédiák függetlenségéről és Ferenc pápa és a Dalai Láma tekintetéről

Miként öröklődik generációról generációra a trauma, és hogyan dolgozhatók fel a múlt tragédiái? Ezekre a kérdésekre keresi a választ az On The Spot dokumentumfilm párosa, Cseke Eszter és S. Takács András új produkciójában. A Born in Auschwitz című megrázó alkotás – amely január 27-én, a holokauszt emléknapján kerül képernyőre – Angéla csodával határos történetét meséli el, aki a haláltábor felszabadítása előtt jött világra Auschwitzban. A filmesek öt évig forgattak az évtizedek óta Kanadában élő magyar asszonnyal, és ezalatt olyasmire találtak együtt, amire egyikőjük sem számított.

Cs. E.: Nem nagyon lepett meg a felvétel, a szerkesztő még finoman fogalmazott az ottani állapotokról. Ezzel együtt bennünket sosem próbáltak meg befolyásolni, mindvégig szabadon dolgozhattunk.

S. T. A.: Az On The Spotról mindig azt gondoltuk, hogy a mindenkori közszolgálati médiában a helye, hiszen az ilyen típusú formátumok és tartalmak a világon mindenhol a köztévében találhatók meg. Ezért is örültünk, hogy a Duna Tv-n mehetek olyan filmjeink, mint például a szíriai menekültekről szóló epizód. Ez 2015-ben került képernyőre, a menekültválság csúcán, aznap, amikor Brüsszelben összeült a miniszterelnökök tanácsa, hogy megvitassák a krízist. Akkor itthon már egyértelmű volt a kormány álláspontja a menekültekről, de a filmünk gond nélkül adásba került. A nézők így a hivatalos „migránsozás” közepette egy órára behelyezkedhettek egy hontalan újszülött és a családja nézőpontjába.

Cs. E.: Amikor azt a részt forgattuk egybeként, itthon még semmi jele nem volt a menekültválságnak.

S. T. A.: Két stáb volt Magyarországon, amely előre látta a válságot. Az egyik a miniszterelnöke, a másik pedig mi. De komolyra fordítva a szót, és visszatérve a kérdéshez, mi nagyon sokat köszönhetünk a közmédiának. Hálásak vagyunk azért is, hogy ott ment a műsorunk, és azért is, hogy már nem. Miután az MTVA megvált tőlünk, a német és a francia köztvének dolgoztunk, és minden szempontból jobb évet zártunk, mint korábban. Az AMC programigazgatója New Yorkból, az Arte képviselője Strasbourgból, a német köztvé egyik főnöke pedig Hamburgból repült Budapestre, hogy a késülő új filmünkről ötleteljünk. Hatalmas élmény volt, és hatalmas szakmai előrelépés. És mindez nem történhetett volna meg, ha a közmédiának legyártjuk a tizedik On The Spot-évadot.

– Born in Auschwitz című új filmjük Angéla történetét dolgozza fel, aki a haláltábor felszabadítása előtt született. Öt éven át forgattak a régóta Kanadában élő idős asszonnyal. Hogyan lehet ennyi idő alatt megőrizni a dokumentumfilm esetén szükségszerű távolságot és objektivitást?

S. T. A.: Idővel szinte rokoni kapcsolattá mélyült a viszonyunk, pedig nagyon nem így indult. Amikor először felhívtuk a Montréalban élő Angélát, hallani sem akart rólunk, attól félt, hogy itthon mindenki MIÉP-es. Ehhez képest amikor később elkísértük a Ferenc pápával való találkozására, a közös képen, ahol a fiunk éppen a pápa keresztjét ragadja meg, úgy tűnik, mintha Angélával egy család lennénk, mintha ő lenne a nagymama. És így is éreztük.

Cs. E.: Miközben a film egy borzasztóan terhelt anya-lánya kapcsolatról szól. Erről azonban eleinte fogalmunk sem volt. A kiindulási pontunk az Auschwitzban született Angéla története volt. A terhes zsidó nőkre és újszülötteikre biztos halál várt Auschwitzban, az egy kilóval világra jött Angéla mégis túlélte a születést, és az első néhány hetet, amíg az oroszok el nem érték a tábor. Túlélte a hazatérést is, és az édesanyját hiába nézte mindenki bolondnak, amiért egy életelen gyermeket dédelget, a csecsemő mindenre rácáfolva életben maradt. Ezt a csodával határos életet ismerve álltunk neki a forgatásnak. Nem sokkal a közös munka indulása után Angéla meghívást kapott Drezdába, egy konferenciára, ahol a méhen belüli traumákat vizsgálták.

S. T. A.: És ahová annak ellenére utazott el, hogy korábban megfogadta, soha nem tér vissza Európába, és különösen nem Németországba.

Cs. E.: De végül mégis rászánta magát. És ekkor derült ki számunkra, hogy a csecsemőként átélt szenvedés milyen hatással van a családjára. Angéla ugyanis egyáltalán nem beszélt a traumákról, nem is gondolta, hogy őt traumák érték, a lánya, Kati számára azonban nyilvánvalóak voltak a hatások, még ha az édesanyja nem is akart tudomást venni ezekről. Kati írt egy listát neki, pontokba szedve, hogy a haláltábor tapasztalata miként öröklődött generációról generációra. Így keveredtünk bele a családi traumák feldolgozásába. A kameránk előtt nyílt ki Pandóra szelencéje.

S. T. A.: A forgatás egy pontján sikerült egymással szemben leültetnünk anyát és lányát, akik megtörve a hallgatást végre szembesültek vele, a múltjuk milyen nyomot hagy az életükön. Ekkor születhetett

FOTÓ: EMMER LÁSZLÓ

meg valami, amire talán egyikünk sem számított az elején.

– A saját örökölt traumákkal is szembesültek?

S. T. A.: A *Born in Auschwitz* cím az egyedülálló történetre utalva erőteljes, de a film nem korlátozza a traumák átöröklését és a feldolgozás komplexitását a holokausztra. Ez egy globális jelenség, ami nem válogat a tragédiák között, a vörös khmerek kambodzsi terrorja elhordozhatatlanul fájdalmas örökséget hagyott az utókorra, akárcsak a ruandai népirtás, az észak-koreai rezsim táborai, vagy akár a vietnami háború. A traumák generációról generációra öröklődnek, és nincs olyan ember, akinek ne kellene megküzdenie a múlttal.

Cs. E.: Amióta egy család vagyunk, és megszületett a gyermekünk, a személyes érdeklődésünk jobban befolyásolja a téma-

választásainkat, mint a kalandvágy. Nem véletlenül fókuszálunk a születés és az öröklődés témájára, hiszen most már tétje van annak, amit továbbadunk. Az *On The Spot* utolsó évadai egy picivel mindig közelebb vittek bennünket ahhoz, hogy elkezdjünk magunkban is kutatni az örökségeink után.

– A filmben a vallás is a múlt sérüléseitől való megszabadulás lehetséges stratégiájaként tűnik fel, rendet tesz a világ káoszában. A spiritualitás önöknek is ezt jelenti?

Cs. E.: Engem inkább afelé indított el a történet, hogy saját magamért vállaljak felelősséget, mert más nem fog helyettem.

S. T. A.: Én vallásos családból jövök, apám lelkész. A neveltetésem szempontjából a szakmai munka számomra a nyitást jelenti, más kultúrák, más vallások felé. Antropológiai értelemben persze, vagyis nem lettem buddhista attól, hogy a dalai

lámával találkoztam, vagy katolikus, mert Ferenc pápa megáldotta a fiunkat. Zárójelben megjegyzem, mind a ketten rendkívül mély benyomást tettek rám, ahogy szinte huncut tekintettel, eleven, őszinte érdeklődéssel fordultak felénk. De engem sosem a rend vágya fordít a spiritualitás felé, pont fordítva. A spirituális élményeimből következik egy életforma, amiből jobb esetben következhet valamiféle rend.

– Egyértelműen sikeres módszer híján vajon feldolgozhatók-e egyáltalán a traumák?

Cs. E.: Óriási különbség van a generációk között abban, hogy miként reflektálnak a múltra. Az ötvenes-hatvanas években egészen más lehetősége volt az embernek arra, hogy kibeszélje a fájdalmát. Nagyon ritkán kerültek egyáltalán felszínre a traumák. Ma már egészen más a helyzet, hiszen minden arról szól, hogy vegyük észre az árulkodó

jeleket, és keressünk magyarázatot a lelki sérülésekre. Ezért is tartom elképesztő bátorságnak, hogy Angéla, aki korábban még magának sem vallott a traumákról, a forgatás során beszélni kezdett az életéről.

S. T. A.: Angéla túlélőnek nevelte a lányát, akinek folyamatosan büntudata volt. Bármit csinált, az auschwitzi szenvedéshez mérte az életét, és csak felnőttként értette meg, hogy ha nem akarja továbbadni a szenvedést a saját gyerekeinek, kezdenie kell valamit a múlttal. A traumák mindannyiunk életét ugyanígy ellehetetlenítik, ha feldolgozatlanok maradnak. Egy ponton rádöbbenünk, hogy nem mi irányítunk, a múlt árnyai vetülnek minden döntésünkre. A traumák feldolgozása így valójában nem más, mint hogy megpróbáljuk a saját kezünkbe venni a sorsunkat.

A *Born in Auschwitz* január 27-én a *Spektrumon* lesz látható.